Eser Tanıtımı-İnceleme

Hem Kitap Hem Film: "Lizbon'a Gece Treni"

A Book And A Movie: "Night Train to Lisbon"

Bülent Kılıç[1]

1. *Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye*

Öz

Pascal Mercier'in *Lizbon'a Gece Treni* (2004) romanı yalnızca bir "kendini bulma" hikâyesi değil; hekimlik etiği, otoriter rejimlerin sağlık ve toplum üzerindeki etkileri ve sağlığın sosyal belirleyicileri açısından da ele alınmalı. Romanın merkezinde Bern'de yaşayan, 50'li yaşlarının sonlarında yaşamı rutinleşmiş bir lise öğretmeni olan Gregorius var. Bir kitapçıda Portekizli hekim ve düşünür Dr. Amadeu de Prado tarafından yazılmış "*Sözcüklerin Kuyumcusu*" adlı kitabı bulur ve kitaptan öylesine etkilenir ki işini ve alışılmış hayatını bırakarak Lizbon'a gider. Bundan sonra roman iki hayat arasında ilerler: Gregorius'un bugünkü yolculuğu ile Prado'nun geçmişteki hayatı. Arka planda Portekiz'deki Salazar diktatörlüğü yer alırken, romanın tamamı aslında sağlığın politik ve sosyal belirleyicileri üzerine kuruludur. Yönetmen Bille August, 2013 yılında romanı 111 dakikalık daha görsel, romantik ve politik bir anlatıya dönüştürmüş. Film Lizbon'u ve geçmişteki politik olayları etkileyici biçimde görselleştirmekte. Jeremy Irons'ın canlandırdığı Gregorius, Lizbon'da Prado'yu araştırırken aslında kendisini araştırmaktadır. Dolayısıyla roman sadece hayatını değiştirmeye karar veren orta yaşlı bir adam hikâyesi değildir, insanın nasıl bir hayat yaşayabileceğini yalnızca kişisel tercihlerinin değil; içinde yaşadığı tarihsel dönem, politik rejim, sosyal ilişkileri ve mesleki sorumluluklarının da belirlemesinin hikayesidir. Son olarak romanı "politikanın" sağlık üzerindeki görünmez etkileri üzerine bir anlatı olarak da okuyabiliriz. Bu anlamda roman ve film günümüz Türkiye'si açısından çok önemli benzerlikler içeriyor.

Anahtar sözcükler: tıbbi etik, sosyal belirleyiciler, nitel çalışma, Salazar diktatörlüğü

Abstract

Pascal Mercier's novel Night Train to Lisbon (2004) should be considered not merely as a story of "self-discovery," but also from the perspectives of medical ethics, the effects of authoritarian regimes on health and society, and the social determinants of health. At the centre of the novel is Gregorius, a high-school teacher living in Bern, in his late fifties, whose life has become increasingly routine. In a bookshop, he discovers a book entitled The "Goldsmith of Words", written by the Portuguese physician and thinker Dr. Amadeu de Prado. Deeply affected by the book, he leaves his job and his familiar life behind and travels to Lisbon. From this point onward, the novel unfolds between two lives: Gregorius's present-day journey and Prado's life in the past. Against the backdrop of Portugal's Salazar dictatorship, the novel as a whole can in fact be read as an exploration of the political and social determinants of health. In 2013, director Bille August adapted the novel into a 111-minute film, transforming it into a more visual, romantic, and political narrative. The film vividly portrays Lisbon and the political events of the past. As Gregorius, played by Jeremy Irons, investigates Prado's life in Lisbon, he is, in fact, investigating his own. Thus, the book is not simply the story of a middle-aged man who decides to change his life; it is the story of how the life a person is able to lead is shaped not only by personal choices, but also by the historical period in which they live, the political regime, their social relationships, and their professional responsibilities. Finally, the novel can also be read as a narrative about the "invisible" effects of politics on health. In this respect, both the novel and the film contain important parallels with contemporary Türkiye.

Keywords: medical ethics, social determinants, qualitative research, Salazar's dictatorship

Geliş Tarihi / Received: 29.10.2026 **Kabul Tarihi / Accepted:** 20.11.2026 **Yayın Tarihi / Published:** 26.11.2026

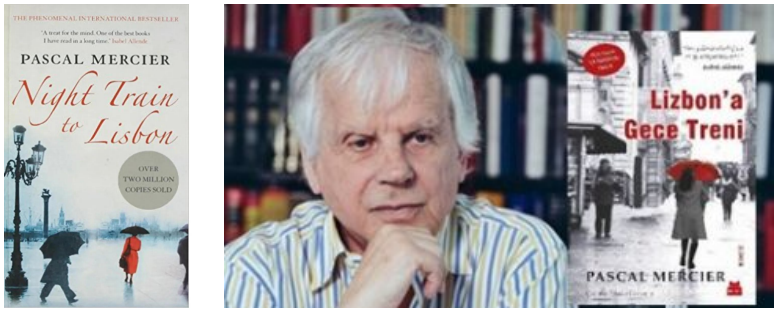
Sorumlu Yazar / Correspondence: Bülent Kılıç **E-posta:** bulentkilic64@gmail.com

Sorumlu Editör / Handling Editor: Nuray Özgülnar

Atıf için / Suggested Citation: Kılıç, B. (2026). Hem Kitap Hem Film: "Lizbon'a Gece Treni". *Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni (SoSa), Sonbahar(20),* 109-114

"Okuyan insanlar vardı, bir de ötekiler. Birinin okuyan mı okumayan mı olduğu hemen anlaşıyordu. İnsanlar arasında bundan daha büyük bir fark yoktu".

Pascal Mercier'in *Lizbon'a Gece Treni* (2004) romanını yalnızca bir "kendini bulma" hikâyesi olarak değil; hekimlik etiği, otoriter rejimlerin toplum üzerindeki etkileri, sağlığın sosyal belirleyicileri ve politik şiddet açısından da okumak gerekli. Daha da önemlisi, halk sağlığı perspektifinden bakıldığında romanın merkezindeki Amadeu de Prado'nun hekim olması da kurgusal bir tesadüf olmaktan çıkıp, yazar Pascal Mercier'in bilinçli bir seçimi haline gelir.

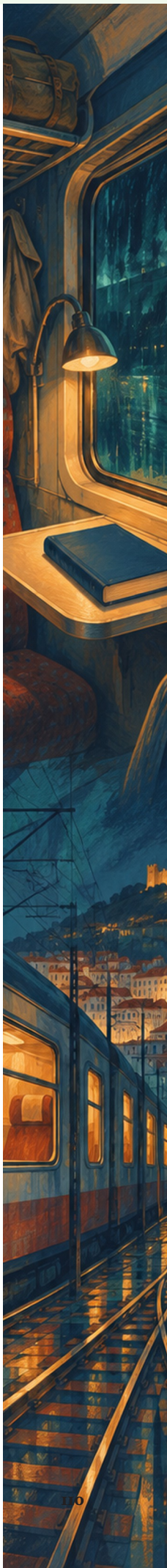

Görsel 1. Pascal Mercier ve "*Lizbon'a Gece Treni*" kitabının Türkçe ve İngilizce baskılarının kapakları

Romanın merkezinde İsviçre Bern'de yaşayan öğretmen Raimund Gregorius vardır. 50'li yaşlarının sonlarında, lisede öğrencilerine büyük bir tutku ve disiplinle Latince, Yunanca ve İbranice öğreten, son derece bilgili fakat yaşamı rutinleşmiş bir kişidir. Yaşamının büyük bölümünü kitaplar, sahaflar, kitapçılar, kütüphaneler ve öğrencileri arasında geçmiştir. Bir sabah, yağmurlu bir havada Bern'de Kirchenfeld köprüsünde intihar etmek üzere olan Portekizli bir kadınla karşılaşması ve onu kurtarmasıyla birlikte kendi yaşamını da sorgulamaya başlar.

Görsel 2. Gregorius'un Kirchenfeld köprüsünde gizemli Portekizli kadınla karşılaşması

Ardından bir kitapçıda Portekizli hekim ve düşünür Dr. Amadeu de Prado tarafından yazılmış "*Um Ourives das Palavras*" yani *"Sözcüklerin Kuyumcusu*" adlı kitabı bulur. Prado'nun metinleri Gregorius'u öylesine etkiler ki işini ve alışılmış hayatını bırakarak Lizbon'a gider. Bundan sonra roman iki hayat arasında ilerler: Gregorius'un bugünkü yolculuğu ile Amadeu de Prado'nun geçmişteki hayatı.

Gregorius Lizbon'da Prado'nun kız kardeşi, arkadaşları, sevgilileri ve eski direnişçilerle görüşerek onun yaşamını adeta bir araştırmacı gibi yeniden kurar. Gregorius'un bilmeden yaptığı şey aslında nitel bir araştırmadır (sözlü tarih çalışması). Farklı tanıklıkları karşılaştırır, yazılı belgeleri inceler, doküman incelemesi, derinlemesine görüşmeler yapar, yaşam öyküsü ve farklı kaynakların karşılaştırılması ile nitel çalışmaların çeşitli tiplerinden oluşan karma bir yöntem kullanır. Hatta bir tür triangülasyon da vardır: Prado'nun yazdıkları, kız kardeşinin anlatısı, arkadaşlarının anlatıları, direnişçilerin tanıklıkları ve Gregorius'un yorumları. Sonuçta Gregorius şunu keşfeder: hiçbir kaynak tek başına "gerçek Prado"yu vermez. Bu, nitel araştırmanın temel epistemolojik sorunlarından biriyle tamamen örtüşür: gerçeklik tek bir gözlemcinin elinde değildir. Çünkü Gregorius anlatılar arasındaki çelişkileri görür ve tek bir "nesnel Prado" olmadığını fark eder. Bu nedenle romanın temel sorularından biri şudur: Bir insanı gerçekten tanımak mümkün müdür? Çünkü farklı kişilerin anlattığı Prado'lar birbirinden farklıdır. Bu, nitel araştırmalardaki temel sorunlardan birisini çoklu gerçeklik ve emik/etik bakış kavramlarını bize düşündürür.

Romanın kurgusal kahramanı Dr. Amadeu de Prado yalnızca başarılı bir hekim değildir; kitabından yapılan alıntılarda da görüldüğü üzere (romanda Prado'nun kurgu kitabından o kadar çok alıntı var ki bu zaman zaman romanı okumayı zorlaştırıyor), son derece sorgulayıcı, felsefeyle ilgilenen, din, ölüm, özgürlük, ahlak ve insanın kendi yaşamı üzerindeki egemenliği üzerine düşünen bir entelektüeldir. Fakat Prado'nun hayatını belirleyen asıl bağlam Salazar diktatörlüğüdür. Salazar, 1932 yılında başbakan olarak iktidara geldikten sonra Estado Novo (Yeni Devlet) rejimini kurmuş ve 1968 yılında felç geçirene kadar diktatörlüğünü sürdürmüştür. Salazar'ın Portekiz'inde siyasal baskı, sansür, gizli polis ve muhaliflerin takibi gündelik yaşamın parçası olmuştur. Romanda özellikle P.I.D.E., yani rejimin gizli polisi, korkunun kurumsallaşmasını temsil eder. Salazar toplumun yoksulluğunu unutması için 3F formülünü kullanmıştır (Futbol, Fado-müzik ve Fatima-din).

Görsel 3. Diktatör Salazar

Bir gün rejimin nefret edilen isimlerinden ve işkenceyle özdeşleşmiş bir gizli polis görevlisi (Mendes) ani bir kalp krizi geçirir ve tesadüfen en yakın doktor olarak acilen Prado'ya getirilir. Prado, kalp masajı ve acil müdahale ilaçlarıyla Mendes'i ölümden kurtarır.

Prado hekimlik yükümlülüğünü yerine getirmiştir ancak bunun sonucunda çevresindeki insanlar tarafından bir katili kurtardığı için dışlanır ve hakarete uğrar. Daha da önemlisi Prado kendi içinde

de şu soruyla karşı karşıya kalır: Bir hekimin hastasına karşı olan sorumluluğu ile topluma karşı olan sorumluluğu çelişirse ne yapmalıdır? Bu olay Prado’nun yaşamında bir kırılma anı yaratır ve daha sonra direnişe katılmasının önemli nedenlerinden biri haline gelir.

Romanı halk sağlığı açısından okuduğumuzda Prado’nun bu ikilemini yalnızca mesleki etik bir sorun üzerinden değerlendirmek yetersiz kalır. Esas sorun Portekiz’deki Salazar diktatörlüğüdür. İşkence, korku, sansür, yoksulluk, baskı ve özgürlük kaybı varsa hekimlik ve hastaları tedavi etmek yeterli midir? İşte bu noktada Dr. Prado’nun direnişçilerin tarafına geçmesi aslında sembolik olarak klinik hekimlikten sosyal hekimliğe geçmesi şeklinde görülmelidir.

Romanın tamamı aslında sağlığın politik (sosyal) belirleyicileri üzerine kuruludur. Salazar rejimi insanların yalnızca siyasal davranışlarını değiştirmez. Kiminle konuştuklarını, kime güvendiklerini, kimi sevdiklerini, hangi düşüncelerini sakladıklarını, hangi meslekleri seçtiklerini ve geleceklerini nasıl tasarladıklarını da etkiler. Dolayısıyla politika burada sağlığın tam olarak yapısal bir belirleyicisidir.

Romanın kahramanı Gregorius hayatının anlamını kaybetmiş birisidir. İşi, eğitimi, iyi bir geliri vardır. Güvenli bir şehirde (İsviçre-Bern’de) yaşamaktadır ama “sosyal iyilik” hali eksiktir. Bu açıdan romanın en önemli sorularından birisi şudur: “Sağlıklı olmak, yalnızca bedensel olarak hasta olmamak mıdır?” DSÖ’nün klasik sağlık tanımındaki mental ve sosyal iyilik hali boyutlarını düşünürsek Gregorius’un yolculuğu bir anlamda kendi iyi oluşunu yeniden kurma girişimidir.

Romanın zekice kurgulanmış taraflarından birisi de iki kahramanın Prado ve Gregorius’un birbirinin zıddı olmasıdır. Gregorius’da yaşanmamış ve görece daha uzun bir hayat varken, Dr Prado’da daha kısa ama oldukça yoğun yaşanmış bir hayat vardır ve ikisi de aynı soruyu sorarlar: “Başka türlü yaşayabilir miydim?” Yazar Pascal Mercier’in temel felsefesi buradan doğar: İnsan yalnızca yaptığı seçimlerden değil, yapmadığı seçimlerden de oluşur.

> *“Hepimiz küçük parçalardan oluşuruz, bu parçalar öyle şekilsiz, öyle farklıdırlar ki birbirlerinden, her biri her an canının istediğini yapar; bu yüzden kendimizle kendimiz arasındaki farklılıklar, kendimizle başkaları arasındaki kadardır”.*
>
> *Montaigne-Denemeler*

Roman ile film birlikte ele alındığında, film olay örgüsünün ana omurgasına oldukça sadık; fakat romanın felsefi, psikolojik ve etik derinliğini ciddi ölçüde sadeleştiriyor. Yönetmen Bille August, 2004 yılında yazılan yaklaşık 400 sayfalık, büyük ölçüde iç dünyaya, hesaplaşmaya ve düşünceye dayanan bir romanı 2013 yılında başarıyla 111 dakikalık daha görsel, romantik ve politik bir anlatıya dönüştürmüş. Film bir çeşit tarihsel gizem, politik ve romantik bir dramadır. Filmde Dr. Prado daha çok âşık, direnişçi ve trajik bir kahraman olarak gösterilmektedir. Film Lizbon’u ve geçmişteki politik olayları etkileyici biçimde görselleştirmekte fakat doğal olarak romanın düşünsel yoğunluğunu seyirciye aktarmakta zorlanmaktadır.

Başroldeki Jeremy Irons, Gregorius'u aynen romandaki gibi tüm film boyunca, kitapların arasına kapanmış ve yaşamı rutine dönüşmüş bir entelektüel olarak başarıyla canlandırıyor. Ancak en temel fark, roman Gregorius'un zihninde dolaşırken, film Dr. Prado'nun hayatında dolaşıyor. Gregorius, romanda Prado'yu araştırırken aslında kendisini araştırmaktadır: Ben kimim? Hayatım başka türlü olabilir miydi? Dolayısıyla film daha çok "Amadeu Prado'nun başına ne geldi?" sorusunu sordururken romanın temel sorusu ise "Gregorius, Prado'nun yaşamını neden bu kadar çok bilmek istiyor?" şeklindedir.

Görsel 4. Jeremy Irons'ın canlandırdığı Gregorius ve film afişi

Romanın sonu ise daha varoluşsal ve sağlıkla ilişkili. Gregorius'un yaşadığı ve nörolojik bulgular veren sağlık sorunları kafasını oldukça kurcalamaktadır:

> *"Ya kötü bir şey bulurlarsa?" diye sordu Gregorius.*
> Doktor ona baktı ve sakin, sağlam bir bakış attı:
> *"Hayat, yaşadığımız şey değildir; yaşadığımızı hayal ettiğimiz şeydir" dedi.*

Sonuç olarak film, romanın halk sağlığı açısından eksik kalan bir tarafını yani “politik belirleyicilerin” etkilerini görselleştiriyor. Roman ise filmin eksik bıraktığı şu soruyu soruyor: Bütün bunlar insanın iç dünyasında ne yapıyor? Dolayısıyla *Lizbon’a Gece Treni* sadece “hayatını değiştirmeye karar veren orta yaşlarının sonundaki bir adamın hikâyesi” değildir, insanın nasıl bir hayat yaşayabileceğini yalnızca kişisel tercihlerinin değil; içinde yaşadığı tarihsel dönem, politik rejim, sosyal ilişkileri, ailesi ve mesleki sorumluluklarının da belirlemesinin hikayesidir.

Romanın en büyük katkısı ise bizim açımızdan şudur: Otoriterlik, yalnızca seçim sistemi veya siyasal özgürlüklerle ilgili değildir. Toplumda korku, güvensizlik, şiddet, işkence, sosyal izolasyon, ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve kurumlara güvensizlik üretir. Bunların tümü sağlığın sosyal ve politik belirleyicileridir. Bu nedenle romanı “politik rejimlerin sağlık üzerindeki görünmez etkileri” üzerine bir anlatı olarak da okuyabiliriz. Bu anlamda günümüz Türkiye’si açısından çok önemli benzerlikleri olan bir eser olduğunu düşünüyorum. Filmi seyreden ve romanı okuyan herkesin 80 yıl önceki Portekiz’e ve günümüz Türkiye’sine bu gözle bakmasını öneririm.

Kaynaklar

August, B. (Yönetmen). (2013). *Night train to Lisbon* [Film]. Studio Hamburg Filmproduktion; C-Films; Cinemate.

Mercier, P. (2012). *Lizbon’a gece treni* (İ. Özdemir, Çev.). Kırmızı Kedi Yayınevi. (Orijinal çalışma 2004’te yayımlandı.)

